

การอนุรักษ์ลำน้ำนาน

องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองจัง จังหวัดน่าน

น้ำจากลำน้ำนานเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตภาคเกษตรและเป็นแหล่งจับปลาเพื่อการบริโภคของชุมชนและเพื่อจำหน่าย แต่ปัจจุบันลำน้ำนานปนเปื้อนไปด้วยสารพิษจากการใช้สารเคมีในภาคเกษตรของเกษตรกร ส่งผลต่อคุณภาพของน้ำ พืชน้ำ เช่น สาหร่าย และวงจรชีวิตของปลา นอกจากนี้พันธุ์ปลาหลายชนิดลดน้อยลง ซึ่งเป็นผลมาจากการขาดการดูแลรักษาและไม่มีการควบคุมพฤติกรรมการจับปลาให้เหมาะสม

ในปี พ.ศ.2536 เมื่อยังเป็นสภาตำบลเมืองจังเริ่มมีการหาแนวทางอนุรักษ์ลำน้ำนานและพันธุ์สัตว์น้ำในแม่น้ำ โดยเกิดขึ้นจากความร่วมมือของทุกฝ่าย และได้รับความสำเร็จในระดับหนึ่ง ต่อมาเมื่อสภาตำบลได้รับการยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลในปี พ.ศ. 2539 โครงการนี้จึงมีการขยายผลดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ข้อมูลพื้นฐานปัจจุบัน
: ปี พ.ศ. 2546

อำเภอ: กิ่งอำเภอภูเพียง
จังหวัด: น่าน

ประชากร: 6,322 คน

พื้นที่: 80 ตร.กม.

ประเภทท้องถิ่น :
องค์การบริหารส่วนตำบล

การเลือกตั้ง : ทางอ้อม

วิถีใหม่

ในปี 2539 องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองจังได้ดำเนินโครงการ “การอนุรักษ์ลำน้ำนาน” เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้สารเคมีในภาคการเกษตร และเพื่อดูแลรักษาสภาพน้ำให้กลับสู่สภาพสมบูรณ์ รวมทั้งกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในระยะยาว

ผลงานที่ได้ดำเนินการ

1. รณรงค์ฟื้นฟูสภาพน้ำจากการใช้สารเคมีโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านทุกระดับ จัดทำประกาศเผยแพร่ทุกหมู่บ้านตามจุดสำคัญ ที่มีชาวบ้านสัญจรไปมาและร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ตลาด วัด ประชาสัมพันธ์เสียงตามสายและสนับสนุนให้เยาวชนรวมกลุ่มกันดูแลรักษาความสะอาดตามลำน้ำโดยอบต. ขอความร่วมมือกับโรงเรียนในพื้นที่
2. จัดตั้งเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาขึ้นที่หมู่บ้านหาดผาชนเป็นหมู่บ้านแรก และได้ขยายครบทุกหมู่บ้านในปี 2540 โดย อบต. ได้ขอความอนุเคราะห์พันธุ์ปลาจากสำนักงานประมงจังหวัด เช่น ปลานิล ปลายี่สก ปลาสร้อย ปลาเทโพ ปลาเนื้ออ่อน นอกจากนี้ อบต. ได้ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวมาชมพันธุ์ปลาและซื้ออาหารปลาสันับสนุนหมู่บ้าน และให้หมู่บ้านจัดที่พักแบบโฮมสเตย์สำหรับนักท่องเที่ยวซึ่งสามารถเพิ่มรายได้ให้แก่ชาวบ้าน
3. ร่วมมือกับโรงเรียนในพื้นที่รณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้เยาวชนรวมกลุ่มกันมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาความสะอาดลำน้ำนาน
4. แต่ละหมู่บ้านตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ขึ้นมาดูแลลำน้ำโดยวางกฎประชาคม บทลงโทษเพื่อควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกหมู่บ้านคน เช่น หากผู้ใดฝ่าฝืนไปจับปลาในเขตที่อนุรักษ์หรือปล่อยสารเคมีลงในลำน้ำจะมีโทษปรับ โดยแต่ละหมู่บ้านอาจมีโทษปรับไม่เท่ากัน บางหมู่บ้านครั้งละ 500 บาท บางหมู่บ้านปรับครั้งละ 1,000 บาท ลักษณะการลงโทษครั้งแรกจะตักเตือนก่อน ครั้งต่อไปหากยังละเมิดอีกจะปรับโดยส่งให้ตำรวจในพื้นที่ช่วยดำเนินการให้
5. จัดอบรมเรื่องการต้อนรับและบริการนักท่องเที่ยวแก่ชาวบ้านหมู่บ้านหาดผาชนซึ่งเป็นสมาชิกโฮมสเตย์จำนวน 10 หลังคาเรือน

การระดมทรัพยากร

การระดมทุน

งบประมาณจากการจัดทำพิธีสืบชะตาแม่น้ำ โดยได้รับเงินบริจาคจากชาวบ้านในพื้นที่ประมาณ 7,000 บาท เพื่อนำไปใช้ในการดูแลสภาพลำน้ำและทิวทัศน์บริเวณรอบลำน้ำ

บุคลากร

1. เจ้าหน้าที่ อบต.
2. เจ้าหน้าที่สำนักงานประมงจังหวัด
3. เจ้าหน้าที่ตำรวจจากสถานีตำรวจภูธรตำบลเมืองจัง
4. คณะกรรมการหมู่บ้าน 10 หมู่บ้าน
5. คณะกรรมการอนุรักษ์ประจําหมู่บ้าน 10 หมู่บ้าน
6. กลุ่มฮักเมืองน่าน
7. มูลนิธิไทยพาณิชย์

ขั้นตอนในการดำเนินการ

วัน เดือน ปี	กิจกรรมที่ทำ	ผู้รับผิดชอบ
ปี 2539	ประชาสัมพันธ์โครงการอนุรักษ์ลำน้ำน่าน ซึ่งเป็นการขยายผลโครงการที่เคยริเริ่มมาเมื่อปี 2536 ให้ชาวบ้านรับรู้และเข้าร่วมดำเนินโครงการอย่างต่อเนื่อง เช่น ขอความร่วมมือจากโรงเรียนในพื้นที่ ให้เยาวชนรวมกลุ่มกันดูแลรักษาความสะอาดลำน้ำน่าน	เจ้าหน้าที่ อบต. / คณะกรรมการหมู่บ้าน / คณะกรรมการอนุรักษ์ประจําหมู่บ้าน
ปี 2540	ร่วมปรึกษาหารือกับชาวบ้านทุกหมู่บ้านให้มีการวางกฎประจําชุมชนอนุรักษ์ลำน้ำน่านเพื่อให้ทุกคนปฏิบัติตาม	เจ้าหน้าที่ อบต. / คณะกรรมการหมู่บ้าน
ปี 2540	ขยายเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาได้ครบทุกหมู่บ้าน ซึ่งได้เริ่มจัดตั้งเขตเมื่อปี 2538 โดยพิจารณาจากความลึกของน้ำและแหล่งซุกซุมของปลา	เจ้าหน้าที่ อบต. / คณะกรรมการหมู่บ้าน / คณะกรรมการอนุรักษ์ประจําหมู่บ้าน
ปี 2540	แจกพันธุ์ปลาพร้อมทั้งอบรมความรู้เรื่องการเลี้ยงปลาแต่ละชนิดแก่ตัวแทนหมู่บ้านที่มารับพันธุ์ปลา	สำนักงานประมงจังหวัด / เจ้าหน้าที่ อบต.
ปี 2540	ระดมเงินบริจาคจากประชาชนผ่านพิธีสืบชะตาแม่น้ำ ณ วัดในชุมชน	เจ้าหน้าที่ อบต. / คณะกรรมการหมู่บ้าน / คณะกรรมการอนุรักษ์ประจําหมู่บ้าน / ชาวบ้าน / กลุ่มฮักเมืองน่าน
ปี 2540	ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวมาชมพันธุ์ปลาและซื้ออาหารปลา	เจ้าหน้าที่ อบต. / คณะกรรมการหมู่บ้าน / คณะกรรมการอนุรักษ์ประจําหมู่บ้าน / กลุ่มฮักเมืองน่าน

วัน เดือน ปี	กิจกรรมที่ทำ	ผู้รับผิดชอบ
ปี 2540	เสนอให้ชาวบ้านจัดที่พักแบบโฮมสเตย์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว จัดอบรมเรื่องการต้อนรับและบริการนักท่องเที่ยวแก่ชาวบ้านหมู่บ้านหาดผาชนซึ่งเป็นสมาชิกโฮมสเตย์ จำนวน 10 หลังคาเรือน	เจ้าหน้าที่ อบต./กลุ่มฮักเมืองน่าน/มูลนิธิไทยพายัพ กลุ่มฮักเมืองน่าน/มูลนิธิไทยพายัพ

หน่วยงานที่เข้าร่วมดำเนินการ

--หน่วยงาน/องค์กร--

--บทบาทความร่วมมือ--

- สำนักงานประมงจังหวัด อนุเคราะห์พันธุ์ปลาและอบรมวิธีการเลี้ยงดูให้ตัวแทนหมู่บ้าน
- สถานีตำรวจภูธรเมืองจ้ง บังคับใช้กฎหมายประมงของหมู่บ้าน จับกุมผู้ละเมิดกฎ
- หมู่บ้านต่างๆ เป็นผู้ดำเนินงานโครงการร่วมกับ อบต. ตั้งแต่เริ่มโครงการร่วมปรึกษาเรื่องการวางกฎประมงและบทลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎ
- กลุ่มฮักเมืองน่าน ประสานงานโครงการ อบรมชาวบ้านที่ต้องการจัดที่พักแบบโฮมสเตย์ในเรื่องวิธีการต้อนรับและบริการนักท่องเที่ยว
- มูลนิธิไทยพายัพ อบรมชาวบ้านที่ต้องการจัดที่พักแบบโฮมสเตย์ ในเรื่องวิธีการต้อนรับและบริการนักท่องเที่ยว

ประเมินผลความสำเร็จ

ก่อนการดำเนินการ

ลำนํ้าสกปรกมีสารเคมีปนเปื้อนมาตามนํ้าเห็นได้ชัดซึ่งมาจากการใช้ยาฆ่าแมลง ปุ๋ยเคมีของเกษตรกร ส่งผลให้ปลาลดจำนวนลง รวมทั้งพืชผัก เช่น สลัด คอโยย หายไป

หลังการดำเนินการ

1. เมื่อมีการขยายผลทุกหมู่บ้าน โดยภาพรวมแล้วนํ้าสะอาดมากขึ้น มีสลัด คอโยย พืชผักที่เป็นอาหารปลาเกิดขึ้นมากมาย มีจำนวนปลามากขึ้น และหลากหลายพันธุ์ เช่น ปลาค้าว ปลาเนื้ออ่อน ปลาเทโพ เนื่องจากวงจรชีวิตปลามีโอกาสได้ดำเนินไปตามธรรมชาติ คือ ปลาในเขตอนุรักษ์จะถูกเลี้ยงแบบปล่อยให้โตเต็มที่และให้วางไข่ จากนั้นจึงปล่อยออกไปนอกเขตอนุรักษ์ได้ ส่งผลให้ชาวบ้านจับปลาได้มากขึ้น พบแมงกะพรุนน้ำจืดซึ่งไม่เคยเห็นมาก่อน
2. ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจับปลาที่มีจำนวนมากขึ้น รวมถึงรายได้จากการขายอาหารให้นักท่องเที่ยวและการจัดที่พักแบบโฮมสเตย์
3. เกษตรกรเห็นปัญหาจากการใช้สารเคมี และตระหนักถึงความสำคัญของการใช้ปุ๋ยธรรมชาติ

อุปสรรคและการแก้ไขปัญหา

อุปสรรค	การแก้ไขปัญหา
ในช่วงแรกมีปัญหาผู้ละเมิดฝ่าฝืนปล่อยสารเคมีลงลำน้ำและลักลอบจับปลาในเขตอนุรักษ์	อบต. แนะนำให้ชาวบ้านตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดูแลตรวจสอบ ชี้แจงทำความเข้าใจกับชาวบ้านให้มากขึ้น และแนะนำให้ชุมชนวางกฎประชาคมควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในหมู่บ้าน หากมีผู้ฝ่าฝืน ให้คณะกรรมการหมู่บ้านลงโทษโดยการตักเตือนและปรับหรือส่งตำรวจในพื้นที่ได้

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

1. การสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ชุมชน
2. เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนซึ่งชุมชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี และมีส่วนร่วมในโครงการทุกระดับ เช่น ร่วมกันวางกฎประชาคมอนุรักษ์ลำน้ำ ช่วยกันระดมทุนเงินบริจาคสำหรับโครงการ และร่วมกันดูแลรักษาความสะอาดบริเวณลำน้ำ เป็นต้น

ความยั่งยืนในการดำเนินการ

จากการที่โครงการอนุรักษ์ลำน้ำน่านสามารถทำให้น้ำสะอาดขึ้น มีปลาเพิ่มขึ้น สร้างรายได้ให้ชาวบ้าน และทำให้ชาวบ้านหลายคนเล็งเห็นข้อดีที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน จึงเห็นว่าไม่ควรหยุดทำโครงการนี้ และน่าจะดำเนินการต่อไป ซึ่งปัจจุบันนี้มีการขยายผลโครงการ คือ การรณรงค์ให้เกษตรกรในพื้นที่หันมาใช้ปุ๋ยธรรมชาติ ยากำจัดศัตรูพืชธรรมชาติ อบรมการทำปุ๋ยจากหอยเชอร์ อันเป็นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ

อย่างไรก็ตามมีปัจจัยภายนอกที่อาจทำให้โครงการวิถีใหม่ไม่ยั่งยืนคือ คนภายนอกอาจลักลอบจับปลาในเขตชุมชน หรือมีสารเคมีมาจากลำน้ำต้นทางนอกเขต อบต. ซึ่งเกษตรกรนอกพื้นที่ของแหล่งต้นน้ำยังใช้สารเคมี ปัจจัยเหล่านี้อาจทำให้โครงการนี้ประสบปัญหาในอนาคตได้

บทเรียนที่ได้รับ

สิ่งสำคัญของการดำเนินโครงการคือ การมีส่วนร่วมของชุมชน ความผูกพันกับโครงการ และการทำให้กิจกรรมของโครงการเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งจะทำให้โครงการดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่อง

ความเป็นไปได้ในการถ่ายทอดประสบการณ์

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆ ที่จะนำกรณีโครงการนี้ไปใช้ ต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างกว้างขวางและหน่วยงานทุกระดับ อีกทั้งความสามารถของผู้นำท้องถิ่นที่จะเป็นกลไกเชื่อมประสานกับทุกฝ่ายได้

นอกจากนี้ที่ผ่านมามีกลุ่มฮักเมืองน่านซึ่งเป็นผู้นำเครือข่ายด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมาดำเนินงานโครงการนี้ ตรงจุดนี้สามารถขยายผลไปสู่ความร่วมมืออย่างกว้างขวางได้ต่อไป

แหล่งข้อมูลเพิ่มเติม

ชื่อ-นามสกุล : นางสาวสิริญา สุดใจ
ตำแหน่ง : ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล
หน่วยงาน : องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองจัง
ที่อยู่ : ตำบลเมืองจัง กิ่งอำเภออุ้มผาง จังหวัดน่าน
โทรศัพท์ :

(054) 783-093

ข้อมูลเกี่ยวกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปีที่มีการริเริ่มวิทย์ใหม่ : พ.ศ. 2539

ประเภทของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	องค์การบริหารส่วนตำบล
สถานที่ตั้ง	239 หมู่ 8 ตำบลเมืองจันท์ กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน 55000
ขนาดพื้นที่	80 ตารางกิโลเมตร
งบประมาณรายจ่าย	3,827,423 บาท (งบประมาณปี 2539)
งบประมาณรายได้	3,827,423 บาท (งบประมาณปี 2539)
จำนวนพนักงานและลูกจ้าง	8 คน 3 คน ข้าราชการ/พนักงานท้องถิ่น 1 คน ลูกจ้างประจำ 4 คน ลูกจ้างชั่วคราว
จำนวนประชากร	6,322 คน
จำนวนครัวเรือน	1,721 ครัวเรือน
รายได้เฉลี่ยประชากร	25,000 บาท
ลักษณะของเมืองและ วิถีชีวิตประชาคม	ตำบลเมืองจันท์ประกอบด้วยหมู่บ้าน 10 หมู่บ้าน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ปลูกข้าวโพด ปลูกถั่วเขียว ถั่วเหลือง ข้าว ผลไม้ที่ขึ้น ชื่อคือ ลิ้นจี่ สามารถทำรายได้ให้แก่เกษตรกรประมาณ ครัวเรือนละ 10,000-50,000 บาทต่อปี ตำบลเมืองจันท์มีวัด 5 แห่ง โรงเรียน 4 แห่ง และยังมี ชื่อเสียงในด้านการท่องเที่ยว เพราะมีทิวทัศน์บริเวณ ลำน้ำน่านสวยงาม มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามา ท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลเป็นจำนวนมาก